DE LA CENZURA GUVERNAMENTALĂ LA CENZURA PRIVATĂ: CE ÎNSEAMNĂ ASTA PENTRU DEMOCRAȚIE?

FROM GOVERNMENT CENSORSHIP TO PRIVATE CENSORSHIP: WHAT DOES THIS MEAN FOR DEMOCRACY?

Victor STOICA,
Doctorand în sociologie, asistent universitar asociat,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași,
Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice

SUMMARY

In the informational era, where digitalization is extremely important, censorship can take on another, unforeseen and unexpected form. Although in a constitutional and legal framework of a state governed by the rule of law, freedom of expression is guaranteed, censorship remains an integral function in any state implementing a system of prohibitions, restrictions, and propaganda mechanisms. There is a clear distinction between censorship in democratic states and totalitarian ones. The modern dilemma is linked to how new technologies can facilitate the emergence of censorship and negatively impact the democratic principles of Western civilization.

Keywords: *informational era, digitalization, censorship, freedom of expression, state of law, democracy, new technologies.*

În era informațională, unde digitalizarea este extrem de importantă, cenzura poate lua o altă formă, una neprevăzută și chiar neașteptată. Tema cenzurii nu este ușor de abordat, iar studiile în această direcție sunt limitate de elementele tabu care înconjoară acest subiect. Conform DEX, cenzura înseamnă a suprima sau a interzice o publicație (în special un articol de ziar) sau a exercita un control asupra moravurilor. În sens mai larg, cenzura înseamnă prevenirea diseminării informației către public de către un grup care deține puterea. De obicei, cenzura este realizată de guverne, grupuri religioase sau mass-media, dar există și alte forme de cenzură.[1][2]

Păstrarea secretului informațiilor oficiale, protejarea secretelor comerciale, a proprietății intelectuale și a comunicării privilegiate între avocați și clienți nu sunt considerate de obicei cenzură, atâta timp cât rămân în limite rezonabile. Din acest motiv, termenul „cenzură" poartă adesea o semnificație de reprimare prin secretizarea informațiilor. Deși într-un stat de drept există un cadru constituțional și juridic care garantează libertatea de exprimare, cenzura rămâne o funcție integrantă în orice stat care implementează un sistem de interdicții, restricții și mecanisme de propagandă. Există o diferență clară între cenzura din statele democratice și cele totalitare. Într-un stat de drept democratic, cenzura asigură securitatea internă și externă a țării, stabilitatea statului și a

sistemului politic, cu respectul maxim pentru drepturile și libertățile omului. Într-un stat totalitar, prin natura puterii, rolul cenzurii suferă modificări semnificative. Într-un astfel de stat, cenzura îndeplinește funcții de control și interzicere, de poliție și manipulare.

De-a lungul istoriei, omenirea a trecut prin diverse etape și sisteme de cenzură. În trecut, cenzura era mai des întâlnită în presă, reviste și televiziune într-o manieră rezonabilă. Cu toate acestea, în era digitală, fenomenul cenzurii nu a putut fi evitat și s-a extins și în mediul online.

O societate a informației este caracterizată de utilizarea intensivă, crearea, distribuirea, manipularea și integrarea informațiilor. Această activitate este fundamentală în societatea contemporană.[3] Principalii factori care conduc această societate sunt tehnologiile informației și comunicațiilor, care au avut un impact semnificativ asupra creșterii rapide a volumului și diversității informațiilor. Aceste schimbări au afectat în mod substanțial toate aspectele organizării sociale, inclusiv educația, economia, sănătatea, guvernarea, războiul și nivelurile democrației.[4]

Odată cu apariția internetului și utilizarea din ce în ce mai frecventă a acestuia de către oameni, nu exista o instituție sau un organ care să controleze și să manipuleze circulația informației pe internet, cu atât mai puțin să o cenzureze.

Internetul a reprezentat încă de la început o modalitate liberă și eficientă de circulație a informației, un loc unde oamenii din diferite părți ale lumii se puteau întâlni, discuta, crea relații, dezvolta afaceri și obține informații fără a fi nevoie să meargă la bibliotecă sau să se întâlnească față în față. Pe internet, constrângerile sociale, comportamentale și lingvistice, prezente în viața reală, aveau o valoare redusă. Aici puteai fi cine doreai și spune orice doreai, iar în cel mai rău caz erai ridiculizat. Forumurile de discuții și chat-urile au fost și încă sunt locuri obișnuite unde oamenii se întâlnesc online.[5]

Aceste „locuri" permit comunicarea aproape instantanee, dar sunt controlate de un administrator care se asigură că discuțiile nu conduc la comportamente ilegale sau nu sunt legate de domeniul forumului sau a unei secțiuni a acestuia. Aici putem vorbi despre o formă minimalistă de cenzură, care are ca scop asigurarea legalității discuțiilor. Odată cu apariția rețelelor de socializare precum Facebook, Twitter, Instagram și YouTube (mai mult o rețea de creare de conținut), interacțiunile între oameni au crescut semnificativ, iar interesele lor au devenit mai diverse. Au apărut reguli de conduită și ghiduri comunitare clare pentru fiecare site, iar normele sociale au început să se infiltreze și în acest mediu care, la un moment dat, semăna cu Vestul Sălbatic, unde fiecare făcea ce dorea și existau oportunități imense, dar și pericole.[6]

Aceste norme stabilite reprezintă o formă rezonabilă de cenzură, întrucât este rezonabil ca o persoană să utilizeze un limbaj civilizat într-o instituție sau într-un mediu social normal. Cu toate acestea, în ultimii ani, cenzura în mediul online a devenit mult mai evidentă. Sub pretextul respectării normelor și ghidurilor comunității, putem vorbi chiar de un abuz din partea firmelor sau corporațiilor care dețin rețelele de socializare, în sensul în care mulți utilizatori sunt afectați în mod nedrept, chiar dacă nu încalcă direct regulile menționate. De exemplu, standardele comunității Facebook interzic limbajul care promovează violența, rasismul, homofobia, xenofobia, misoginismul etc., iar algoritmul funcționează eficient pentru a șterge comentariile și postările care încalcă aceste reguli și să interzică utilizatorului să mai posteze o

perioadă de timp, de obicei de la 3 zile până la câteva luni. Putem spune că cenzura vine din două direcții. În primul rând, din abuzul algoritmului care identifică greșit postările utilizatorilor și corectează, iar în al doilea rând, din abuzul altor utilizatori care, dacă nu sunt de acord cu informațiile postate de alții, pot trimite o plângere către Facebook pentru a șterge postarea și a corecta utilizatorul respectiv. Dacă mai mulți oameni depun plângeri împotriva unui utilizator, chiar dacă acesta nu a încălcat în niciun fel standardele, algoritmul îi va șterge postarea sau chiar contul, doar pentru că mai mulți oameni au depus plângeri, fără a verifica valabilitatea acestora.

În era informației și a internetului, mulți oameni obțin notorietate prin numărul de urmăritori pe diverse rețele de socializare și își asigură venituri din donații sau sponsorizări, dedicându-se acestor platforme ca un job deplin pentru a-și susține traiul. Totuși, acest mod de viață este amenințat de forma de cenzură menționată mai sus, iar acești utilizatori sunt cei mai afectați. Chiar dacă își pot crea un alt cont în cazul în care li se închide unul, rezilierea contractelor de sponsorizare și refacerea unui număr mare de urmăritori, de sute de mii sau chiar milioane, necesită o muncă grea de câțiva ani cel puțin.[7]

A doua categorie de oameni afectată de această cenzură o reprezintă utilizatorii obișnuiți, care nu își caută urmăritori sau fonduri, dar care apreciază foarte mult libertatea de exprimare. Din cauza altor utilizatori care consideră ofensatoare postările sau comentariile lor simple, aceștia trec direct la depunerea de plângeri, în loc să explice problema în discuție.

Putem observa o tendință clară, aproape ideologică, de a cenzura anumite opinii, fie ele extreme sau nu, și de a nu cenzura altele, fie ele extreme sau nu. Această tendință pare să fie ideologică, mai degrabă de stânga, sau așa cum este percepută în mod obișnuit stânga politică, și să cenzureze tot ceea ce pare a fi de dreapta. De exemplu, o postare care laudă comunismul este ușor acceptată de algoritm, în timp ce o postare care laudă fascismul este ferm cenzurată.

Este evident că cei mai vocali oameni care activează pe internet în general sunt axați ideologic sau emoțional incapabili să gestioneze opinii diferite. Aceștia se folosesc de puterea grupului pentru a depune plângeri cu scopul de a cenzura indivizii care par să nu împărtășească aceleași valori sau păreri politice. Ironic, cei care se declară toleranți față de opinii diferite sunt de fapt cei mai intoleranți în fața părerilor opuse.

Putem constata că această combinație între tendințele ideologice ale deținătorilor de rețele de socializare, ale utilizatorilor și starea emoțională precară a celor care activează pe internet duce la o formă mult mai severă de cenzură decât cenzura „clasică». Această formă de cenzură este resimțită într-un mod extrem de neplăcut și pune în pericol dreptul la libertatea de exprimare.

Cenzura în mediul online devine tot mai frecventă datorită cauzelor ideologice, politice și economice. Părerile de orientare de dreapta sunt adesea cenzurate, în timp ce cele de orientare de stânga sunt favorizate, în concordanță cu preferințele companiilor care dețin rețelele de socializare. Utilizatorii tineri ai acestor platforme se confruntă cu o stare emoțională precară, iar lipsa dezbaterii și ascultării civilizate a argumentelor duce la cenzurarea celor care nu împărtășesc aceleași valori și idei. Elementul ideologic joacă un rol crucial, în timp ce cei fără opinii politice online sunt mai puțin expuși cenzurii.[8]

Politicienii au înțeles importanța prezenței, campaniilor și propagandei onli-

ne în politică și pentru menținerea sau creșterea notorietății. Aceștia tratează cu rigurozitate opiniile opuse care le-ar putea afecta imaginea negativ în mediul online, recurgând la cenzură prin reclamații, comentarii sau ștergerea postărilor.

Ca o cauză economică, politicienii plătesc pentru reclame pe Facebook pentru a fi văzuți de un număr mai mare de oameni, în special de către firmele care plătesc pentru promovarea propriilor reclame în mediul virtual. Utilizatorii naivi care dau click pe aceste reclame contribuie, de asemenea, la această dinamică. Un mediu politic considerat „diplomatic» sau corect politic nu permite afirmații care încurajează violența, rasismul, homofobia și altele, iar orice comentariu sau postare care sugerează astfel de aspecte poate fi ușor cenzurat.

Aceeași logică se aplică și firmelor care investesc în reclame pe Facebook. Nu este benefic pentru afaceri și obținerea clienților să activezi într-un mediu în care chiar și o mică parte dintre potențialii clienți se simt insultați. Cu cât un potențial client se simte mai bine și mai puțin ofensat, cu atât crește șansa ca acesta să devină client. Cu toate acestea, în dorința de a evita ofensele sau deranjul, utilizatorul obișnuit poate fi intenționat dezinformați de către investitorii de pe rețelele de socializare.

Democrația se referă la două forme de guvernare: cea mai obișnuită, în care poporul își alege reprezentanții în guvern, și forma originală, în care oamenii au autoritatea de a decide legislația. Modalitățile prin care se stabilește cine face parte din popor și modul în care autoritatea este împărțită sau delegată s-au schimbat în timp și în ritmuri diferite în diferite țări, dar au inclus tot mai mulți locuitori din întreaga lume. Principiile fundamentale ale democrației includ libertatea de adunare și exprimare, incluziunea și egalitatea, statutul de membru, consimțământul, votul, dreptul la viață și drepturile minorităților.

În varianta comună a democrației liberale, puterea majorității este exercitată în cadrul unei democrații reprezentative, dar constituția limitează majoritatea și protejează minoritatea prin respectarea drepturilor individuale ale fiecărui cetățean, cum ar fi libertatea de exprimare sau libertatea de asociere.

Cenzura reprezintă suprimarea discursului, a comunicării publice sau a altor informații. Aceasta poate fi impusă de guverne, instituții private și alte organisme de control, bazându-se pe faptul că anumite materiale sunt considerate inacceptabile, dăunătoare, sensibile, ofensatoare sau „incomode».

Datorită contradicției dintre valorile reprezentative ale democrației și cenzură, putem concluziona că acestea nu sunt principial compatibile și nu ar trebui să fie legate între ele. Un regim democratic nu ar trebui să accepte sau să susțină în niciun fel cenzura, iar în cel mai extrem caz ar trebui să tolereze doar forme slabe de cenzură în scopul menținerii ordinii sociale și prevenirii dezinformării.[9]

Este interesant faptul că, deși există o formă minimă de cenzură aplicată de diferite guverne democratice din întreaga lume, acestea tolerează și susțin uneori forme mai severe de cenzură prin externalizarea acesteia către companii private și corporații, în special cele care dețin rețelele de socializare, fie în mod intenționat, fie din nevoie.

Ca o concluzie, **metaforic vorbind,** putem împărți epocile cenzurii în patru:

1. **Lumea veche (omniprezența cenzurii):** Informația a fost întotdeauna una dintre cele mai valoroase resurse pentru omenire. De la începuturile istoriei, dat fiind faptul că informațiile erau rare și reprezentau un pericol pentru ordinea so-

cială și politică fragilă, cu excepția unor cazuri rare (precum Grecia antică), putem observa o aplicare aproape naturală a cenzurii. Această perioadă poate fi situată în intervalul începutului civilizației până la sfârșitul secolului al XIX-lea.

2. **Minunata lume veche (Occidentul liber):** Începând cu secolul XX, putem observa o polarizare în lume între democrații și regimuri totalitare. În estul Europei, Orientul Mijlociu și Asia (de exemplu, URSS-ul), majoritatea regimurilor erau totalitare, în timp ce în vestul Europei, în Occidentul liber, majoritatea regimurilor erau democratice și susțineau principiile libertății și drepturile omului, cel puțin în mod declarativ. Deși nu putem vorbi despre o absență totală a cenzurii, care oricum nu a existat niciodată în întreaga istorie, am numit această perioadă din secolul XX „minunata lume veche». Acest termen nu se referă doar la o reducere a cenzurii în comparație cu perioadele anterioare, ci și la nivelul ridicat de trai și bunăstare al cetățenilor din Occident.
3. **Lumea nouă (internetul liber):** În ultima parte a secolului XX, apariția internetului a marcat o nouă eră pentru umanitate - era informației. Internetul a facilitat comunicarea eficientă și rapidă între oameni de pe întregul glob și a oferit acces uimitor la informații care până atunci erau greu accesibile. Acest spațiu virtual a fost insuficient reglementat de autorități, permițând fiecărei persoane să exprime aproape orice dorea, fără constrângerile sociale normale, inclusiv posibilitatea de a fi anonim. După căderea Uniunii Sovietice, din ce în ce mai multe țări au început să se folosească de avantajele oferite de internet. Accesul la internet a înregistrat o creștere semnificativă, în special în Asia și în țările în curs de dezvoltare din Africa. Această tendință a generat rapid o nevoie de a controla influența pe care cineva o poate obține prin utilizarea internetului. Această perioadă, care se întinde de la sfârșitul secolului XX până la finalul primului deceniu al secolului XXI, poate fi considerată perioada în care internetul a avut cel mai puțină cenzură, control și reglementare.
4. **Minunata lume nouă (internetul actual):** Am denumit metaforic perioada actuală în care ne aflăm ca „minunata lume nouă". Deși internetul oferă o multitudine de oportunități, paradoxal, cantitatea uriașă de informații a generat nevoia naturală de a cenzura, filtra și controla fluxul de informații care circulă prin aceasta. Uneori, devine dificil să distingem între informația veridică și cea falsă. Putem să ne întrebăm dacă această dificultate tot mai mare de a distinge adevărul de fals nu va conduce, în mod natural, la o creștere a cenzurii, fie impusă de autorități, fie aplicată de companii sau chiar de oameni între ei, ajungând fiecare în propria „bula" de realitate online. Deși internetul permite accesul la o cantitate imensă de informații și facilitează comunicarea rapidă și eficientă cu oameni din întreaga lume, nu cumva această „minunată lume nouă" izolează individul în loc să îi extindă orizonturile și să creeze relații sociale? Putem spune că această „minunată lume nouă" creată de fenomenul internetului nu este foarte diferită de lumea distopică descrisă de Aldous Huxley în romanul său cu același nume. În această lume, toți oamenii vorbesc aceeași limbă, au restricții clare în viață, iar orice deviere de la normele impuse este aspru sancționată. Mediul online, în special conținutul digital și rețelele de socializare, par să se îndrepte către o astfel de lume, însă, din fericire, doar în sfera digitală pentru moment.

BIBLIOGRAFIE

1. https://dexonline.ro/definitie/cenzura, accesat la data de 13.05.2023
2. https://www.lexico.com/definition/censorship, accesat la data de 13.03.2023
3. Jacob Soll, The information master : Jean-Baptiste Colbert's secret state intelligence system, University of Michigan Press, 2009
4. https://canvas.instructure.com/courses/949415, accesat la data de 14.05.2023
5. https://forum.vbulletin.com/help?faq=vb3_board_usage#faq_vb3_forums_threads_posts, accesat la data de 14.05.2023
6. https://www.wired.com/story/free-speech-issue-tech-turmoil-new-censorship/?CNDID=50121752, accesat la data de 15.05.2023
7. Ashwini Ashokkumar, Sanaz Talaifar, William T. Fraser, Rodrigo Landaburb, Michael Buhrmester, Ángel Gómez, Borja Paredes, William B. Swann Jr., „Censoring political opposition online: Who does it and why" în Journal of Experimental Social Psychology, vol. 91, 2020, pp. 1-2
8. Tsahi Hayat, Tal Samuel-Azran, „"You too, Second Screeners?" Second Screeners' Echo Chambers During the 2016 U.S. Elections Primaries" în Journal of Broadcasting & Electronic Media, vol. 61, 2017, pp. 291–308
9. https://www.oed.com/oed2/00060572#:~:text=1.,by%20officers%20elected%20by%20them., accesat la data de 16.05.2023